

Recenzija

Izseljenski roman o koroških Slovencih in o drugi svetovni vojni

23. decembra, 2023

Lev Detela

Felix Kucher, Kamnik. Roman. Prevedel Davorin Flis. Mohorjeva založba (zbirka Austriaca – sodobna avstrijska proza v slovenskem prevodu). Celovec – Ljubljana – Dunaj. 2023. 276 strani.

Leta 1965 v Celovcu rojeni Felix Kucher je študiral klasično filologijo, teologijo in filozofijo na univerzah v Gradcu, Bologni in Celovcu. Odraščal je v Velikovcu. V nemščini je napisal več aktualnih romanov. Čeprav izhaja iz nemškega okolja, se je odlično naučil tudi drugega koroškega deželnega jezika – slovenščine. To je za nemškega Korošča še vedno precej velika izjema, toda pedagog in avtor Kucher dojema koroško stvarnost celostno, kar pride zelo dobro do izraza tudi v njegovem romanu Kamnik, ki je v nemškem izvirniku izšel leta 2018 pri dunajski založbi Picus.

V omenjenem romanu seže Kucher globoko v koroško polpreteklost, a tudi sedanjost. S pomočjo obeh glavnih protagonistov, kmečkega sina Antona Lipica iz slovenske družine iz Podgore na avstrijskem Koroškem in dvoličnega Korošča Augusta Kamnika – s spremenjenim poznejšim imenom Franz Steiner s prav tako slovenskim družinskim ozadjem, razkriva temne strani narodnostnih razmer v prvi polovici 20. stoletja s katastrofalnimi posledicami v drugi svetovni vojni in še pozneje.

Kucher v posameznih skrbno oblikovanih scenah prestavlja svoje like po različnih prizoriščih med Koroško, Nemčijo in Argentino. Spretno dokumentira dramatično dogajanje po prvi svetovni vojni, ki je pognalo zaradi težkih socialnih razmer ljudi s trehuhom za kruhom čez veliki ocean v obe Ameriki in po drugi strani pripravilo tudi na domačih koroških tleh teren za nacistično ideologijo s tragičnim vrhom v katastrofah druge svetovne vojne s posledicami, ki so se zarezale daleč v povojni čas.

Tudi glavna oseba romana Anton Lipic se zaradi težkih gospodarskih razmer po koroškem plebiscitu leta 1926 preko Hamburga izseli v Argentino. Kucher tedanje razmere na kmečkih posestvih opisuje s kar naturalistično natančnostjo, kar velja tudi za zaris tedanjih potovanj z ladjami do Buenos Airesa, ki so trajale, kot je zapisano v romanu, 22 dni.

Natančno so predstavljeni Antonovi notranji občutki pri naporni selitvi v tuje kraje, njegove bojzani zaradi medicinskih pregledov, saj bolnim ljudem imigracija ni bila dovoljena. Anton se sprašuje, ali se je prav odločil, ko je zapustil domači koroški dom z materjo, sestro in k pijančevanju nagnjenim bratom, kjer so še govorili slovensko, a vedno znova in vedno bolj iz praktičnih razlogov tudi nemško. Vendar je želja, da si izboljša v novem svetu, o katerem govorijo, da nudi ogromno možnosti, tista odločilna sila, ki ga požene naprej novim obzorjem naproti.

Drugi protagonist Kamnik, ki je podaril romanu ime, izvira pravzaprav prav tako iz slovenskega okolja, vendar se je družina iz oportunističnih razlogov ponemčila. Toda njegova babica govori še vedno samo slovensko. Kamnika to dejstvo zelo moti. Navdušen je nad idejo o Veliki Nemčiji nacionalnih socialistov. O babičinem slovenskem jeziku meni, da pripada zgodovini: Slovenščino „je bilo treba na Koroškem odstraniti „kakor kačjo kožo, kakor balast“ (str. 84).

V prepričljivo in subtilno zarisanem pogovoru z že zelo staro babico na domačem domu pa mora vseeno uporabljati slovenščino, čeprav jo pokara: "Babica, zdaj se boste morali pa počasi že naučiti nemško", vendar mu ta ironično odgovori, da je smrti vseeno, kateri jezik govoriš.

Kamnik je tehnično nadarjen in upa, da bo zaradi svoje tehnične izobrazbe na tem področju pripomogel k velikim uspehom nove Nemčije. Je v prvih vrstah nacistov, vendar ostane vedno samo stransko kolo. Tekom časa pristane tam, kamor pravzaprav začetka ni hotel iti, čeprav se je takoj vključil v vrste esesa. Postane del morilskega stroja v koncentracijskih taboriščih Dachau in Mauthausen Kot hauptscharfführer (hauptscharffirer) sodeluje pri preganjanju in uničevanju Judov in drugih žrtev kriminalnega političnega sistema.

Ob koncu vojne se s pomočjo zakulisnih podpornikov predvsem iz katoliških vrst preko Rima, kjer deluje nacistom naklonjeni avstrijski škof Alois Hudal, pravočasno umakne v Argentino, kjer se po čudnem naključju sreča z Antonom, ki je medtem po težkih letih postal uspešen podjetnik. Živi s svojo nemško ženo in hčerko mirno in urejeno družinsko življenje. Slovenščine in nemščine praktično več ne uporablja. Tudi doma v Buenos Airesu govorijo skoraj vedno samo špansko. Zdaj se mu zdi, da je postal nov človek v novi domovini, kjer se naj govori špansko, čeprav ga žena sili v nemška društva, saj se izseljenci na veliko srečujejo v svojih narodnih ustanovah, kjer gojijo družabnosti, šege in navade iz svoje prve domovine.

Kamnik je po drugi svetovni vojni zaradi svoje temne preteklosti spremenil identiteto. Zdaj nastopa pod novim imenom Steiner in skuša zakrivati dejanja, ki jih je storil v nemških nacističnih uničevalnih taboriščih. Zaposlil se je kot tehniški risar pri podjetju Foerster, ki je v nemških rokah. Naveze med nemškimi nacionalisti delujejo tudi po drugi svetovni vojni.

Ko si v parku pri igri Antonova hčerka Anita zlomi nogo, pokliče Kamnik – Steiner, ki je bil slučajno v bližini, prvo pomoč. Postane gost v Antonovi družini, ki ne sluti nič slabega, čeprav se jim urejeni gospod zdi nekoliko čuden.

Kucherjev roman je razdeljen na tri dele. V tretjem delu pisatelj natančneje razkrije Kamnikovo polpreteklost. V taborišču Mauthausen se Kamnik namreč sreča z Antonovim bratom Jozlom, kamor so ga kot „alkoholika“ in „delomrzneža“ poslali nacisti iz domačega koroškega kraja. Antonov brat prosi Kamnika kot koroškega rojaka za pomoč, vendar mu ta naloži za njegovo predrznost težko kazen, ki je ne preživi.

Vse omenjene dogodke in zgodbe je Felix Kucher v želji, da roman ne bi učinkoval preveč linearno, postavil v posamezne scene in premešal med seboj. Posamezna prizorišča in časovna obdobja se neprestano prepletajo skozi Antonovo in Kamnikovo življensko zgodbo, pri čemer se svetijo kot rdeča povezovalna nit predvsem Antonova prizadevanja, da se po koroškem plebiscitu v letu 1920 kljub vsem zaprekam vzpne navzgor v novo boljše življenje v Ameriki.

Od začetne scene v Buenos Airesu v letu 1947 se dejanje naglo prestavi v Celovec v letu 1920, nakar se preusmeri v Hamburg in na tovorno ladjo, s katero se Anton leta 1926 prepelje v tedanji Buenos Aires. Sprva se zaposli na velikem živinorejskem posestvu v pampi, kjer doživi pravo katastrofo zaradi opustošenja posestva zaradi rojev kobilic, vendar se končno ustali v urejenih razmerah v argentinskem glavnem mestu.

Vzporedno se na drugem odru odvija življenska zgodba Augusta Kamnika. Ta se v Nemčiji poroči v bogato družino. Od mladih dni ga privlačujeta tehnika in industrijski razvoj. Prepričan je, da bo nacionalni socializem pripeljal nemški narod s pomočjo novih iznajdb do največjih možnih ciljev in velikega blagostanja. Manj ga zanima Hitlerjeva rasistična ideologija, vendar se ji konec koncev ne

more izogniti. Je velik oportunist, ki se oprime vsake možnosti, da pride naprej. Z ženo – poljudinjo se razideta, sam pa pristane kot nadzornik v uničevalnem koncentracijskem taborišču.

Kucherjev roman Kamnik pritegne s scenami, napolnjenimi z živahnim dogajanjem, vendar učinkuje nekoliko šablonsko in klišejsko. Kljub pisateljevim dobrim namenom se zdi tragična smrt Antonovega brata v taborišču Mauthausen nekako vsiljeno pristavljena v dogajanje, saj je zelo malo verjetno, da bi negativni protagonist Kamnik v velikem Buenos Airesu pod spremenjenim lažnim imenom Steiner srečal še drugega brata iz družine Lipic in se povezal celo z njegovo družino.

Kljub temu nudi roman več iztočnic za razmišljanje. Med drugim odkriva številne velikokrat zakrite vzroke za včasih hitro in drugič počasno asimilacijo v večinski jezik. Zelo nazorno so prikazane ekonomske razmere v koroškem politično prenapetem okolju po propadu avstro – ogrske monarhije. Glavni protagonist dogajanja, koroški Slovenec Anton, izriva v Argentini v boju za boljšo eksistenco preteklost s priučeno nemščino iz svojega življenja, vendar nosi svojo domačo slovensko govorico ves čas na skrivaj v srcu kot intimno navezo do svojega domačega slovenskega izvora na Koroškem. Tu se zelo hitro pojavi asociacija na življensko stvarnost naših slovenskih rojakov v Argentini z njihovo široko razvito kulturno in gospodarsko dejavnostjo ob istočasni včasih nekoliko prikriti razdeljenosti na generacije iz vrst starih ekonomskih izseljencev in generacijo političnih enigrantov po drugi svetovni vojni.

Tudi predniki Augusta Kamnika so bili Slovenci. Z babico se še zna pogovarjati po slovensko, čeprav mu je to neprijetno. Slovenščino dobro razume, vendar meni, da se je iz zgodovinskih razlogov preživela. Novi čas velja novemu velikemu svetovnemu jeziku – nemščini. Tudi v Argentini, kamor je po drugi svetovni vojni pobegnil pod lažnim imenom Steiner, se suče skoraj samo v nemških izseljenskih krogih in španščine sploh dobro ne obvlada.

Vsekakor Kucherjev roman, ki ga je celovška Mohorjeva založba vključila v svojo uveljavljeno zbirko Austriaca, v kateri so med drugim izšla dela Petra Handkeja, Thomasa Bernharda, Ilse Aichinger ali Ingeborg Bachmann, na razviden in učinkovit način dokumentira negativno preteklost in polpreteklost v za marsikoga pogubnem 20. stoletju.